

טיפול בתסמיני הצטננות בשבת

בתקופת החורף, כמעט ואין מי שלא סובל מידי פעם מהצטננות. המחלה עצמה אינה חמורה בדרך כלל, אך התסמינים שלה מציקים למדי: גודש באף, נזלת, וכאבי ראש. קיימים מספר תכשירים להקלת התסמינים הללו. ביניהם כדורים לבליעה, שמסייעים בהפגת כאב הראש ובהקלת הצינון, תרסיסים או טיפות לאף המקלים על הגודש, ומוצרים אחרים. האם מותר להשתמש בהם בשבת?

בשולחן ערוך אורח חיים, סימן שכח מוקדש בחלקו להלכות נטילת תרופות בשבת. כפי שכבר ציינו במספר מאמרים בעבר, בבסיס ההלכה ישנם שלשה מצבים עיקריים:

1. בריא, הזקוק מסיבה מסויימת לתרופה: נחלקו השולחן ערוך והמגן אברהם האם מותר לו לקחת תרופה. המשנה ברורה מחמיר כדעת המגן אברהם, אך יש בפוסקים שכתבו שכוונת המגן אברהם בחומרא זו היא רק למקרה של אדם חלוש כח שזקוק לתרופה בכדי לחזק את גופו שלא יחלה, ולא באדם בריא וחזק שמעוניין בכל זאת לקחת תרופה בכדי להתחזק עוד יותר.
2. מיחוש או מקצת חולי – אסרו לו חכמים לעסוק כלל ברפואות בשבת.
3. חולה שאין בו סכנה, דהיינו מי שסובל מכאב בכל גופו או שנפל למשכב מחמת חולי באיבר מסויים, עיקר הדין הוא להתיר לו שימוש בתרופות, ככל שהכנתן אינו כרוך באיסור תורה.

משום כך, כעיקרון הצטננות ותסמיניה שייכות לסעיף 2. אין מדובר בדרך כלל בחולי המפיל את האדם למשכב או מהווה חולי לכלל הגוף, מצד אחד; ואין מדובר באדם בריא, מן הצד השני: זהו מקרה קלאסי של "מקצת חולי". לכן חל איסור על שימוש בתרופות בשבת להקלת התסמינים של הצטננות.

עם זאת, ההלכה היא שחכמים לא אסרו שימוש באמצעים שמוגדרים "מאכל בריאים", אפילו אם הוא נוטל אותם לצרכים רפואיים (שו"ע סימן שכח, לו). על רקע זה דנו הפוסקים בהבדלים אפשריים בין אמצעים שונים להקלת תסמיני הצטננות.

הבאר היטב (שם ס"ק ל') מביא בשם הספר "הלכות קטנות":

"ומכאן (=כלומר, מההלכה המתירה לקחת רפואה שנחשבת מאכל בריאים) יש להתיר לנשוף בחוטמו עשב הטיטו"ן בשבת, אף על פי שינשוף אותו בשביל הנזילה, כיון שרוב העולם נושפין אותו בחול".

כלומר, מאחר שעשב זה מצוי בשימוש נרחב גם אצל בריאים שלא למטרות רפואיות, יש להתירו אפילו אם לוקח אותו להקלת תסמיני הצטננות.

הבאר היטב מסיים בציון למקום אחר (ס"ק ל"ב), שם הוא מביא את דברי הט"ז (ס"ק כ"ז), שעסק בעניין מה שכתב השו"ע להתיר למי שנשתכר לסוך את כפות ידיו ורגליו בשמן ומלח. הלכה זו מקורה בגמרא (שבת סו, ב) והפוסקים נחלקו בטעמה. המגן אברהם (ס"ק מה) מבאר שהטעם הוא שעבור שיכור אין אמצעים שהדרך הוא לעשותם בסממנים, והכלל הוא שדבר שאין דרך לעשותו בסממנים מותר לטפל בו בשבת באמצעים המקובלים.¹

לעומתו, הט"ז מבאר זאת אחרת, וכותב: "דמה שמפקח שכרותו ממנו אין זה רפואה". כלומר, ההיתר הוא ששכרות אינה נחשבת כלל למחלה, ולכן מותר לטפל בה ולא שייכת בה כלל גזירת שחיקת סממנים. הצורך של הט"ז לבאר זאת כך מתחוויר יותר לאור המשך דבריו, שם הוא כותב:

"ואין ללמוד מזה היתר לאותם שנוהגים בקצת מדינות להשים תוך החוטם אפר מעשב כתוש להפיק השכרות כי אותו אפר פעולתו ברפואה לשאר דברים גם כן אעפ"י שאינו שכור ושייך בו גזירת שחיקת סממנים, כן נראה לי".

הוי אומר – אכן יש רפואה באמצעות סממנים להפגת שכרות; מטעם זה הוא אינו יכול להסכים לביאורו של המגן אברהם.

ולעצם דבריו אלה: מבואר בט"ז, שאסור להשתמש בתרופה המבוססת על אפר כתוש להפגת שכרות, ומשום שיש שימוש בעשב זה גם לצרכים רפואיים, וזאת למרות שלדבריו כעת, כשהוא רק מעוניין להפיג את השכרות, הוא אינו עוסק ברפואה כלל.

דברים אלה הם חידוש משני טעמים: ראשית, אם השיכור נחשב לבריא, שהרי הוא אינו-זקוק כלל לרפואה, מדוע נאסר לו להשתמש בתרופות?

---

¹ הטעם לכך הוא, שהרי איסור רפואה בשבת הוא גזירה שמא יבוא לשחוק סממנים – דבר הכרוך באיסור תורה. בכלל הגזירה חל איסור לא רק על טיפול באמצעות סממנים (אפילו שנשחוק מאתמול), אלא גם על טיפול באמצעי רפואה אחרים שאין בהם שימוש כלל בסממנים, מחשש שאם נתיר לו טיפול באמצעים אלה יבוא להתיר לעצמו גם טיפול בסממנים – ומשם לבוא לידי שחיקתם. אמנם, מחלה שאין לה דרך טיפול הקשורה בסממנים, מותר לטפל בה שלא בסממנים.

שנית, גם אם השיכור אינו נחשב כבריא, מדוע לא ייחשב העשב הנ"ל ל"מאכל בריאים"? הרי כפי שהט"ז כותב – הוא נועד לשמש גם עבור הפגת שכרות שהיא לדבריו אינה רפואה?

מבואר מדברי הט"ז הללו לכאורה שיש לבחון תמיד האם עיקר השימוש במוצר פלוני הוא בגדר רפואה או לא. אפילו אם יהיה לו שימוש אחר, שאיננו רפואה, אך אינו השימוש העיקרי – מוצר זה לא ייחשב מאכל בריאים, והשימוש בו יהיה אסור.

עוד עולה מדברי הט"ז, שאסור להשתמש בתרופות גם עבור בריא, דבר שכאמור תואם את דעת המגן אברהם שהבאנו לעיל בסעיף 1. אך בדבריו אלה יש חידוש, שכן המגן אברהם כותב שאסור לעשות כן לרפואה, ואילו הט"ז מחדש שאפילו לצרכים שאינם רפואה – שהרי הפגת שכרות לדעתו אינה רפואה – אסור להשתמש בתרופות.

על כל פנים, הבאר היטב אינו מבאר מהי ההשוואה בין דבריו לעניין שתיית הטיטו"ן לבין דברי הט"ז, ולכאורה כוונתו היא שלדעת הט"ז הדבר יהיה אסור, אך הדברים אינם ברורים, משום שהט"ז אינו עוסק בשאלת לקיחת מאכל בריאים לצורך רפואה, אלא להיפך – שימוש בתרופה לצורך שאינו ריפוי. ייתכן שצריך לומר שכוונת הבאר היטב היא שבעוד שאכן מותר לקחת את הטיטו"ן, ישנם דברים אחרים, כמו האפר הכתוש של הט"ז, שיש להחמיר בהם משום שהם בבסיסם רפואה ולכן יהיה אסור להשתמש בהם. נקודה זו עדיין צריכה עיון.

להלכה מביא המשנה ברורה בס"ק קכ"ז, שהסכמת האחרונים להתיר שאיפת טבק להקלה על כאבי ראש, וזאת משום שאיפת טבק נפוצה גם בקרב בריאים לתענוג, ולכן אינה מוגדרת תרופה.

לכן, שאיפת בשמים, מנטה, או דברים דומים המשמשים באופן נרחב להתרעננות גם עבור בריאים לגמרי, מותרת בשבת לצורך הקלה על תסמיני הצטננות.

אמנם, שימוש בתרופות כגון כדורים להקלה על גודש, או תרסיסים שונים המכילים חומרים מרפאים, שאין לבריאים שום שימוש בהם, אסורים בשבת.

יש בפוסקים דיון מעניין בהקשר של שימוש בתכשירים להפסקת נזלת, מטעמי כבוד הבריות. בתשובה של הרב וואזנר (שבט הלוי חלק ח סימן סו) נשאל בנושא תרופה להקלה על תסמיני אלרגיה, וביניהם נזלת, האם יש להקל בהם מטעם כבוד הבריות. בתשובתו הוא כותב שקשה להקל מטעם זה, מאחר שנזלת היא דבר מצוי, ואין זה ברור שהאדם מתבזה בחברת אנשים אחרים שרואים אותו במצב זה. לעומת זאת, בשמירת שבת כהלכתה (פרק

לד הערה (נב) כותב: "ושמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל, דכל שיש בו משום כבוד הבריות, כגון שהליחה נוזלת לו מן האף, יש להקל טפ"י".

ייתכן שיש לחלק בזה בין מצב שבו האדם אינו נדרש אלא לקנח את אפו מידי פעם, שאז קשה לראות במצב זה בעיה של כבוד הבריות, לבין מצב שבו כדברי הגרש"ז אפו דולף בתמידות, והוא צריך כל העת לקנחו, שאז אכן יש בזה בעיה בכבוד הבריות].

לעומת זאת, בציץ אליעזר (חלק ח סימן טו פרק טו אות כא) מחלק בין סוגים שונים של תכשירים להקלה על נזלת וגודש: אם הם מכילים חומר שיש בו כח לרפא את התסמין, ולמנוע את המשך הופעתו, אזי הדבר אסור; אבל אם אינו מועיל אלא לפתוח את האף, הדבר מותר.

יצויין, שבספר קצות השולחן לרא"ח נאה מתלבט מאוד בנקודה זו, ונבאר את ההתלבטות במעט תוספת.

מחד גיסא, דבר ברור הוא שבהלכה ההגדרות של חולי ורפואה מבוססים על התסמינים שמופיעים לפנינו ולא על שורשי המחלה. למשל, תופעה כמו חום, שהיא מבחינה רפואית סימפטום, ולא מחלה בפני עצמה, כך שלמעשה הורדת החום איננה מבחינה רפואית "רפואה", נחשבת בהלכה כמחלה בפני עצמה, ולכן הורדת החום עלולה בהחלט להיחשב רפואה (על כך, עיין במאמר אחר בעניין הורדת חום בשבת). כיוצא בזה לענייננו: נזלת גם היא סימפטום, אך בהלכה תיחשב כחולי. לכן לכאורה כל תכשיר שיכול למנוע בפועל את יציאת הנזלת עשוי להיחשב לרפואה, גם אם אין בכך ריפוי של הגורם הויראלי להצטננות.

אמנם, מובן למדי שבזה יש חילוק במשך הזמן שתרופה זו מועילה. אם מדובר על זמן קצר בלבד של יעילות, למשל במשך זמן שאיפת המנטה או הטבק, מסתבר שאין זה מוגדר רפואה – חומרים אלו לא פתרו את הבעיה. אך בשימוש בחומרים כגון קסילומטזולין, הנפוצים בתרסיסי אף, ויש להם יכולת להקל על הגודש למשך מספר שעות, מסתבר שהדבר ייחשב רפואה גם אם נסכים לעיקר החילוק של הציץ אליעזר.

כאמור לעיל, בכל מקרה שבו האדם "נפל למשכב" מחמת חוליו, גם אם אין מדובר אלא בהצטננות בלבד, יש להתיר לו להשתמש בתרופות בכדי להקל עליו.

מובן מאליו, שאדם הסובל מאסטמה ואם לא יטפל בהצטננות עלול לסבול מהתקף אסטמה, בודאי נחשב כחולה שאין בו סכנה לעניין מניעה מוקדמת של ההתקף ומותר לו להשתמש בתרופות לצורך כך.

בית מדרש גבוה
להלכה ורפואה

BEIT MEDRASH GOVOHA FOR
MEDICAL HALACHA

עייש משפחת פולד הייז

פרשת תרומה תשפ"ב

הרב יוסי שפרונג - ראש בית המדרש